

Sissejuhatus teoreetilisse informaatikasse

Sügis 2016

6. kodutöö lahendused

1. Defineerime keele

$$\mathcal{L}_1 = \{ \langle A \rangle \mid A \text{ on deterministlik lõplik automaat ja } L(A) = (01)^* \} .$$

Tõesta, et $\mathcal{L}_1$ on lahenduv keel.

Lahendus. Keelt $\mathcal{L}_1$ lahendab Turingi masin, mis tegutseb sisendil $\langle A \rangle$ järgmiselt.

1. Konstrueerib deterministliku lõpliku automaadi $\mathcal{B}$, mille keel on $(01)^*$. See automaat on olemas, sest $(01)^*$ on regulaarne keel.
2. Käivitab Turingi masina, mis lahendab keelt $\mathcal{L}_{\text{DLAVÖRD}}$ (12. nädala praktikumi ülesanne 2), andes talle ette sisendi $\langle \mathcal{A}, \mathcal{B} \rangle$.
3. Kui see masin peatub aktsepteerivas olekus, siis läheb aktsepteerivasse olekusse, vastasel juhul tagasilükkavasse.

Kui $\mathcal{L}(\mathcal{A}) = (01)^*$, siis $\langle \mathcal{A}, \mathcal{B} \rangle \in \mathcal{L}_{\text{DLAVÖRD}}$. Seetõttu lõpeb punkti 2 masina ning ka masina $\mathcal{M}$ töö aktsepteerivas olekus. Kui aga $\mathcal{L}(\mathcal{A}) \neq (01)^*$, siis $\langle \mathcal{A}, \mathcal{B} \rangle \notin \mathcal{L}_{\text{DLAVÖRD}}$ ja masinad lõpetavad töö tagasilükkavas olekus.

2. Defineerime keele

$$\mathcal{L}_3 = \{ \langle A \rangle \mid A \text{ on deterministlik lõplik automaat} \\ \text{ja } L(A) \text{ sisaldab täpselt kolme sõnet } w \text{ hulgast } (01)^* \} .$$

Tõesta, et $\mathcal{L}_3$ on lahenduv keel.

Lahendus. Konstrueerime Turingi masina $\mathcal{M}$, mis lahendab keelt $\mathcal{L}_3$. Sisendil $\langle A \rangle$ teeb masin $\mathcal{M}$ järgmist.

1. Konstrueerib deterministliku lõpliku automaadi $\mathcal{B}$, mis aktsepteerib parajasti kõiki sõnesid $(01)^*$ (sama nagu eelmise ülesande punktis 1).

2. Konstrueerib deterministliku lõpliku automaadi $\mathcal{C}$, et $\mathcal{L}(\mathcal{C}) = \mathcal{L}(\mathcal{A}) \cap \mathcal{L}(\mathcal{B})$. Selline automaat on olemas, sest regulaarsete keelte ühisosa on regulaarne.
3. Teeb läbi praktikumis vaadeldud, keelt $\mathcal{L}_{k\text{-SÖNE}}$ lahendava Turingi masina töö sisendil $\langle \mathcal{C}, 3 \rangle$.
4. Kui see masin peatub aktsepteerivas olekus, siis läheb aktsepteerivasse olekusse, vastasel juhul tagasilükkavasse.

Veendume, et masin $\mathcal{M}$ tõepoolest lahendab keelt $\mathcal{L}_3$. Automaadi $\mathcal{C}$ keel koosneb parajasti nendest automaadi $\mathcal{A}$ keele sõnedest, mis kuuluvad hulka $(01)^*$. Kui neid sõnesid on täpselt kolm, siis peatub keelt $\mathcal{L}_{k\text{-SÖNE}}$ lahendav Turingi masin sisendil $\langle \mathcal{C}, 3 \rangle$ aktsepteerimisega. Kui neid sõnesid on mingi muu arv, siis peatub see Turingi masin sisendil $\langle \mathcal{C}, 3 \rangle$ tagasilükkamisega.

3. Olgu $\mathcal{L}$ Turingi mõttes äratuntav keel. Lisaks eeldame, et $\overline{\mathcal{L}} \leq_M \mathcal{L}$, kus $\overline{\mathcal{L}}$ on keele $\mathcal{L}$ täiend. Tõesta, et $\mathcal{L}$ on Turingi mõttes lahenduv keel.

Lahendus. Et $\overline{\mathcal{L}} \leq_M \mathcal{L}$, siis leidub arvutatav funktsioon $f: \Sigma^* \rightarrow \Sigma^*$, et iga $w \in \Sigma^*$ puhul $w \in \overline{\mathcal{L}} \Leftrightarrow f(w) \in \mathcal{L}$. Olgu $\mathcal{M}_{\mathcal{L}}$ Turingi masin, mis tunneb ära keelt $\mathcal{L}$. Kirjeldame Turingi masinat $\mathcal{M}$, mis lahendab keelt $\mathcal{L}$. Sisendsõnel w masin $\mathcal{M}$:

1. arvutab välja $f(w)$;
2. paneb paralleelselt tööle ühe eksemplari masinast $\mathcal{M}_{\mathcal{L}}$ sisendsõnel w ja teise eksemplari masinast $\mathcal{M}_{\mathcal{L}}$ sisendsõnel $f(w)$, tehes vaheldumisi ühe sammu ühe masinaga, ühe sammu teise masinaga jne;
3. kui sõnel w töötav $\mathcal{M}_{\mathcal{L}}$ peatub aktsepteerivas olekus, siis läheb aktsepteerivasse olekusse; kui aga sõnel $f(w)$ töötav $\mathcal{M}_{\mathcal{L}}$ peatub aktsepteerivas olekus, siis läheb tagasilükkavasse olekusse.

Tõestame, et $\mathcal{M}$ lahendab keelt $\mathcal{L}$.

- Kui $w \in \mathcal{L}$, siis masin $\mathcal{M}_{\mathcal{L}}$ aktsepteerib sõnet w ehk $\mathcal{M}_{\mathcal{L}}$ peatub sõnel w aktsepteerivas olekus. Samas masin $\mathcal{M}_{\mathcal{L}}$ sõnel $f(w)$ aktsepteerivas olekus ei peatu, sest $w \notin \overline{\mathcal{L}}$ ning $f(w) \notin \mathcal{L}$. Järelikult $\mathcal{M}$ peatub aktsepteerivas olekus.
- Kui $w \notin \mathcal{L}$, siis $w \in \overline{\mathcal{L}}$. Seega $f(w) \in \mathcal{L}$. Seetõttu peatub $\mathcal{M}_{\mathcal{L}}$ sõnel $f(w)$ aktsepteerivas olekus. Samas masin $\mathcal{M}_{\mathcal{L}}$ sõnel w aktsepteerivas olekus ei peatu. Järelikult peatub $\mathcal{M}$ tagasilükkavas olekus.

Lahendus 2. Kasutame samu tähistusi nagu esimeses lahenduses. Ühelt poolt, eelduse põhjal on keel $\mathcal{L}$ Turingi mõttes äratuntav. Teiselt poolt vaatleme Turingi masinat, mis sisendsõnel w

1. arvutab välja $f(w)$;
2. teeb läbi Turingi masina $\mathcal{M}_{\mathcal{L}}$ töö sõnel $f(w)$ ning peatub samas olekus mis $\mathcal{M}_{\mathcal{L}}$.

Kuna $w \in \overline{\mathcal{L}} \Leftrightarrow f(w) \in \mathcal{L} \Leftrightarrow \mathcal{M}_{\mathcal{L}}$ aktsepteerib sõnet $f(w)$, siis tunneb see masin ära keelt $\overline{\mathcal{L}}$. See tähendab, et keel $\mathcal{L}$ on Turingi mõttes kaasäratuntav. Et keel $\mathcal{L}$ on korruga Turingi mõttes äratuntav ja kaasäratuntav, siis on see keel loengu 13 teoreemi põhjal lahenduv.

4. Defineerime keele

$$\mathcal{L}_4 = \{ \langle \mathcal{M} \rangle \mid \mathcal{M} \text{ on Turingi masin ja } L(\mathcal{M}) = (01)^* \} .$$

Tõesta, et $\mathcal{L}_4$ on mittelahenduv keel.

Juhis: võib näiteks kasutada taandamist keelelt $\mathcal{L}_{\text{TM}}$. Eeldame, et leidub Turingi masin, mis lahendab keelt $\mathcal{L}_4$. Näita, kuidas konstrueerida Turingi masinat, mis lahendab keelt $\mathcal{L}_{\text{TM}}$.

Lahendus. Oletame väitevastaselt, et keel $\mathcal{L}_4$ on lahenduv, ning olgu $\mathcal{M}_4$ Turingi masin, mis seda keelt lahendab. Konstrueerime Turingi masina $\mathcal{M}_L$, mis lahendab keelt $\mathcal{L}_{\text{TM}}$. Masin $\mathcal{M}_L$ teeb sisendil $\langle \mathcal{M}, w \rangle$ järgmist.

1. Konstrueerib masina $\mathcal{M}_w$, mis sisendi x puhul kontrollib, kas x on kujul $(01)^*$, ning
  - (a) kui x on kujul $(01)^*$, siis $\mathcal{M}_w$ peatub aktsepteerivas olekus;
  - (b) kui x ei ole kujul $(01)^*$, siis $\mathcal{M}_w$ teeb läbi masina $\mathcal{M}$ töökäigu sisendil w ja peatub aktsepteerivas olekus parajasti siis, kui $\mathcal{M}$ peatub sisendil w aktsepteerivas olekus.
2. Teeb läbi masina $\mathcal{M}_4$ töö sisendil $\langle \mathcal{M}_w \rangle$.
3. Töö lõppedes läheb vastupidisesse olekusse võrreldes sellega, milles lõpetas töö masin $\mathcal{M}_4$.

Tõestame, et masin $\mathcal{M}_L$ on korrektne.

- Kui $\langle \mathcal{M}, w \rangle \in \mathcal{L}_{\text{TM}}$, siis masin $\mathcal{M}$ aktsepteerib sõnet w . Järelikult masin $\mathcal{M}_w$ aktsepteerib nii sõnesid kujul $(01)^*$ kui ka sõnesid, mis ei ole kujul $(01)^*$. Seetõttu $\mathcal{L}(\mathcal{M}_w) \neq (01)^*$ ning masin $\mathcal{M}_4$ lõpetab sisendil $\langle \mathcal{M}_w \rangle$ töö mitteaktsepteerivas olekus. Seega $\mathcal{M}_L$ lõpetab sisendil $\langle \mathcal{M}, w \rangle$ töö aktsepteerivas olekus.

- Kui $\langle M, w \rangle \notin \mathcal{L}_{\text{TM}}$, siis masin $\mathcal{M}$ ei aktsepteeri sõnet w . Seetõttu aktsepteerib masin $\mathcal{M}_w$ parajasti sõnesid kujul $(01)^*$. Seega $\mathcal{L}(\mathcal{M}_w) = (01)^*$ ning masin $\mathcal{M}_4$ lõpetab sisendil $\langle \mathcal{M}_w \rangle$ töö aktsepteerivas olekus. Järelikult $\mathcal{M}_L$ lõpetab sisendil $\langle \mathcal{M}, w \rangle$ töö tagasilükkavas olekus.

Nii oleme konstrueerinud masina $\mathcal{M}_L$, mis lahendab keelt $\mathcal{L}_{\text{TM}}$. Kuid seda masinat ei saa olemas olla, vastuolu.